

all, constitutional lawmaking that is the basis for further sectoral legislation, and especially of Lawmaking activities in constitutional law.

Based on a systematic and comprehensive analysis of relevant characteristics concludes that multifaceted concept of "quality of law" can be defined as a set of properties that are necessary and inherent in the law, describing it as basic, proper and optimal regulator of social relations. Hence his constituents plugins will be considered property law legal legality (compliance with its regulatory and procedural legal requirements), instrumental and property law (especially the regulation of legal means), technical and legal properties (prior art exposition of the law and its compliance with the legislative machinery). All these approaches are important identification elemental constituents of normoproektuvalnoyi.

Thus, we can conclude that in terms of management, quality of law that establishes specific rules in society behavior in key areas of its operation, is one of the factors efficiency of public administration quality of life. In economic and political terms, the law reflects the quality of the legal form of conditionality and socio-economic content of the basic instrument of state management of public resources (the law) principles of the concept of quality of life.

It is shown that all quality characteristics at law laid Lawmaking activities because objectively the role and importance of this activity that integrates scientific and practical (on site technical) framework.

Key words: state, law, Legislative (Lawmaking) activity, quality of law, principles of law.

УДК 340.12

С. В. САВЧУК

КОГНІТИВНА ТЕОРІЯ ВИНИ

Почуття вини – мотиваційна засада просоціальної поведінки. Воно утримує суб'єкта від дій, спроможних завдати шкоду іншому; є індикатором засвоєння суб'єктом моральних цінностей і норм. З цих позицій в статті визначаються основні когніції вини.

Ключові слова: вина, казуальна атрибуція, когнітивні процеси, модель навченої безпорадності, форми переживання вини.

С. В. Савчук. Когнитивная теория вины

Чувство вины – мотивационное основание просоциального поведения. Оно удерживает субъекта от действий, способных причинить вред другому; является индикатором усвоения субъектом моральных ценностей и норм. С этих позиций в статье определяются основные когнции вины.

Ключевые слова: вина, казуальная атрибуция, когнитивные процессы, модель выученной беспомощности, формы переживания вины.

© САВЧУК Сергій Вікторович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри філософії та теорії права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Savchuk Serhiy. Cognitive theory of guilt

Feeling of guilt is a motivational principle of pro-social behavior. It keeps the subject from actions capable to cause harm to others; it is an indicator of the subject's mastering moral values and norms. From this perspective, the article defines the basic cognitions of guilt.

Key words: *guilt, casual attribution, cognitive processes, model of trained helplessness, forms of feeling of guilt.*

Нисвітлення наукових переконань, пов'язаних із проблематикою вини, засвідчує брак однозначного трактування та єдиного розуміння феномена вини, його структури і функцій, – як в різних сферах людського знання, так і всередині певної галузі знань. Правознавство – цьому приклад. Не в останню чергу ситуація в ньому ускладнюється самою психологією, з її множинністю аргументованих точок зору щодо предмета вивчення вини. Класифікації не передбачають уніфікованих критеріїв. Концептуально різняться і причини виникнення вини. Виокремлюються й різні мотиви актуалізованої проблеми. А тому і оцінка наявності або ж відсутності вини швиді кардинально відрізняється.

Когнітивно-орієнтовані психологи (Р. Баумейстер, Л. Первін, М. Селігман, М. Хоффман та ін.), реабілітувавши поняття психіки як предмета наукового дослідження, намагалися моделювати всі психічні процеси, що відбуваються в людині. Те, що вдалося розумно змоделювати у термінах переробки інформації, де можна розглядати логіку й раціональність – назвали когнітивними процесами¹. До останніх зараховують пам'ять, увагу, мислення, сприйняття, розуміння, мову, прийняття рішень, дії тощо – тією мірою, якою вони зацентровані на пізнавальній активності. Вина же, на відміну від екзистенціальних її дескрипцій, розуміється виключно як суб'єктивна реальність, як спосіб інтерпретації подій. При цьому якщо в психоаналізі вина – дезадаптивна емоція, то в когнітивній психології роль почуття вини швидше, навпаки, є позитивною². Вина допомагає адаптації людини в суспільстві³. Мотивує просоціальному поведінку. Спонукає суб'єкта відшкодувати заподіянні збитки, утішити потерпілу сторону, пояснити причини свого вчинку. Та віджерело розвитку почуття вини, на думку когнітивних психологів, інше, ніж вважають психоаналітики та екзистенціалісти.

В когнітивних теоріях виникнення почуття вини пояснюється за допомогою таких понять, як: «атрибуція», «казуальна атрибуція», «атрибутивний стиль», «локус контролю». Утворюється воно завдяки усвідомленню, механізм якого, як стверджує М. Хоффман, транс-

формує емпатичне переживання «Я – причина страждань Іншого» в почуття вини. Інтенсивне, неприємне переживання відсутності поваги до себе, що виникає в результаті емпатійного співпереживання суб'єкту, який опинився в стресовій ситуації, у поєднанні з усвідомленням того, що причиною цієї стресової ситуації є сама особа, яка співпереживає, визначається ним як почуття вини. Спочатку воно формується у дитини тільки після вчиненого нею діяння. Надалі, в результаті активності суб'єкта, почуття вини з'являється й тоді, коли дитина лиш уявляє, що вона порушує якусь норму; антиципація вини ініціює появу почуття відповідальності за заподіяння страждань іншому, зокрема і у випадку ненавмисного скоєння дії.

М. Хоффман робить акцент на п'яти моральних ситуаціях, за яких виникає почуття вини. Перша ситуація – «Невинний спостерігач»: суб'єкт будучи свідком страждання іншого актуалізує для себе запитання «Чи мотивований він як спостерігач надати допомогу іншому (потерпілому)?». Його пасивна позиція породжує почуття вини, й мотивує просоціальну поведінку. Друга ситуація – «Порушник»: суб'єкт своїми діями завдає або може завдати шкоду іншій особі, з чого випливає моральне запитання – «Чи вмотивований суб'єкт на те, щоб уникнути шкідливого впливу або, насамкінець, чи буде він переживати почуття вини постфактум?». Третя ситуація – «Віртуальний порушник»: суб'єкт ще не завдав шкоди іншому, але вже відчуває себе порушником з огляду на близькі взаємовідносини і здатність до адаптації власних переживань і переживань іншої людини в результаті скоєних дій. Четвертою моральною ситуацією є «Множинний вибір» – розширена модель невинуватого спостерігача: суб'єкт є свідком реальних чи потенційних мук декількох людей водночас, проте не в змозі допомогти всім й вимушений обирати. «Кому і чому допомагати?». Відповідь на це запитання неоднозначна: «Тим кого знаєш і про кого піклуєшся?!», «Тим, хто є співвітчизником? Хто з тобою однієї статі чи професії?!», «Тим, із ким тебе пов'язують довгострокові зобов'язання чи спільні інтереси?!» тощо. Й остання ситуація – «Турбота всупереч справедливості»: суб'єкт повинен зробити вибір в ситуації конфлікту між принципом турботи (люди зобов'язані допомагати нужденним) і принципом справедливості (варто заохочувати тих, хто творить)⁴.

Інші дослідники, вивчаючи міжособистісну природу вини, також переконані, що почуття вини виникає тоді, коли між двома суб'єктами існують тісні стосунки, і в певній ситуації один із них вносить

дисгармонію в ці взаємовідносини. Серед них – Р. Баумейстер, який визначає почуття вини як найінтенсивнішу емоцію, що виникає внаслідок завдання шкоди близькій людині або ж в результаті внутрішнього сімейного конфлікту, і який до сказаного додає: збереження цих взаємовідносин є цінним для суб'єкта. Вина, на його думку, виконує функцію антиципації. Переживання цього почуття «запобігає» суб'єкту, що одним із можливих наслідків є соціальний ostracism, виключення суб'єкта зі значимої групи⁵.

Окрім того, проведені ними експериментальні дослідження довели, що почуття вини має дві форми. Ситуативне її переживання (адаптивна форма) мотивує просоціальну поведінку. Свідчить про особливу значимість для суб'єкта порушених норм і правил їх ієрархізація. Друга, дезадаптивна форма, – хронічне переживання вини, – здебільшого пов'язана з психічними або психосоматичними ризиками та антисоціальною поведінкою⁶. Самозвинувачення ж суб'єкта може бути як поведінковим, так і характерологічним. В одному випадку суб'єкт звинувачує себе в тому, що був утягнений або, навпаки, не був залучений до певної діяльності, в іншому випадку – що він є саме такою, а не іншою людиною, звинувачуючи себе за свій же характер. Все це нашоує на думку, що переживання почуття вини у відповідь на ситуацію, в якій завдається шкода іншій особі чи порушуються норми і правила, є в розумінні когнітивних психологів певним психологічним індикатором того, що: для суб'єкта гармонічні взаємовідносини з іншою людиною, її фізичне та психічне благополуччя, як і соціальні норми та правила, є цінністю; суб'єкт в змозі розуміти і відчувати стан іншої людини; суб'єкт мотивований на надання допомоги потерпілій особі, й здатен її надати; відбувся розрив між уявленням суб'єкта про його «Я-ідеальне» та «Я-реальне», між стандартами, ідеалами «Я» та реальною поведінкою.

Людина, згідно моделі навченої безпорадності (М. Селігман), виявивши свою недолугість у певній ситуації, зокрема – заподіявши шкоди чи недотримання норм, порушує перед собою запитання «чому?»: «Чому вона безпорадна?», «Чому порушила?», «Чому має допомагати іншим?» тощо. Відповідає вона на нього, як і всі інші люди, в категоріях причинної (казуальної) атрибуції, три параметри якої, – переконує Л. Первін, – є найважливішими в психологічному плані: «внутрішнє – зовнішнє», «специфічне – глобальне», «стабільне – нестабільне». По-перше, люди можуть приписувати причину своєї безпорадності собі або характеру ситуації. В першому

випадку причина безпорадності буде внутрішньою, персоналізованою (внутрішня атрибуція), в другому – причина вважається зовнішньою, універсальною для всіх (зовнішня атрибуція). По-друге, люди можуть атрибутувати безпорадність або факторам, специфічним для тієї ситуації, в якій вони перебувають (специфічна атрибуція), або більш загальним умовам зовнішнього чи внутрішнього світу (глобальна атрибуція). По-третє, люди можуть сприймати особливості своєї ситуації або як відносно постійні і стабільні (стабільна атрибуція), або як тимчасові та нестабільні (нестабільна атрибуція)⁷.

«Атрибуція, до якої вдається людина, зумовлює широкий спектр важливих наслідків», – зауважує з цього приводу Л. Первін, й на підтвердження сказаного наводить приклад: «якщо неможливість управляти ситуацією приписується внутрішнім факторам, то передбачається, що це призведе до більшого пониження самооцінки, ніж у випадку атрибуції зовнішнім факторам. Студент, який приписує тривалі невдачі своєму невисокому інтелекту або некомпетентності, зазнає набагато більш істотне пониження самооцінки, від студента, котрий вважає, що в його невдачах винувате незадовільне викладання. У тому випадку, коли людина атрибутує брак контролю над ситуацією певним глобальним чинником, можна очікувати більшого поширення навченої безпорадності і на інші ситуації, ніж у тому випадку, коли нестача контролю приписується більш конкретним, ситуативно-специфічним факторам. І якщо людина приписує нестачу контролю стабільним факторам, таким, як погані здібності чи складна навчальна програма, то можна очікувати більшу сталість навченої безпорадності у часі, як в тому випадку, коли безпорадність атрибутується нестабільним факторам – самопочуттю студента в цей день або везінню чи невдачі. Отже, за тим, якій атрибуції буде надана перевага для пояснення своєї безпомічності, можна визначити, чи будуть очікування майбутньої безпорадності хронічними або миттєвими, чи поширяться на інші ситуації або лише на цю, конкретну, і чи понизяться або ж ні самооцінка»⁸.

З цих позицій стає зрозумілим, що умовою переживання почуття вини є внутрішній локус причинності⁹, сполучення якого з характеристиками двох інших параметрів казуальної атрибуції визначає, якими будуть ці переживання – адаптивними чи дезадаптивними¹⁰. Внутрішні, глобальні та стабільні атрибуції, будучи осудженням свого характеру, й маючи, таким чином, некерований характер, викликають болісні переживання, безпомічні реакції на невдачу.

Внутрішні, специфічні та нестабільні атрибуції відповідають поведінковому самозвинуваченню, і є бажаним адаптивним способом переживання вини. Вони поєднуються з мобілізацією зусиль і прагненням контролювати ситуацію, незважаючи на ймовірні невдачі.

Отже, в цілому можна зробити висновок: вина, на думку когнітивних психологів, передбачає внутрішній діалог людини зі своїм «Я», обумовлений когнітивним дисонансом між негативною стороною обраної альтернативи і позитивною стороною відхиленої альтернативи, між знанням людини про ідеальну (належну) поведінку та знанням про свою реальну (фактичну) поведінку. Людина інтерпретує одне зі своїх «Я» як негідне й, водночас, таке, що загрожує їй. Вона, в цей момент, стоїть на роздоріжжі: чи повернутися їй до старої системи конструктів «винуватий – невинуватий» (як деривати конструкта «хороший – поганий»), за межі якої вийшла, або ж сформувати нову систему оцінки та інтерпретації дійсності з урахуванням змін, що відбулися в ній. При цьому не сама подія викликає переживання вини, а усвідомлення виходу за рамки наявної системи конструктів, прогнозування кардинальних змін у цій системі. Суб'єктивна потреба змушує людину зробити крок, яким вона виводить себе за межі сформованої нею ж системи конструктів. Іншими когніціями, що лежать в основі вини є: інтерпретації поведінки з внутрішнім локусом причинності; ідентифікація невідповідності «Я» ідеального та «Я» реального, стандартів і фактичної поведінки.

1. Уявлення про поетапне перетворення усередині психіки стимулів зовнішнього світу; обмеженість здатності людини освоювати нову інформацію і перетворювати вже існуючу, що змушує шукати найефективніші способи роботи з нею; припущення про те, що фізичний світ відображається у психіці в особливій формі, яка не зводиться до якостей стимуляції, – основні аксіоматичні засновки когнітивного підходу. 2. Дослідження, проведені в руслі когнітивної психології, довели, що: чим сильніше переживання почуття вини, тим меншим є прояв расизму і ксенофобії; у студентів, схильних відчувати вину, коефіцієнт академічної успішності значно вищий, ніж у решти; з почуттям вини корелюється і впорядкованість статевого життя підлітків, тощо. Див.: *Bybee J. The Emergence of Gender Differences in Guilt during Adolescence / J. Bybee ; In J. Bybee (ed.) // Guilt and children. – San Diego, CA : Academic Press, 1998. – P. 113-125.* 3. *Estrada-Hollenbeck M. Avoiding and Alleviating Guilt through Prosocial Behavior / M. Estrada-Hollenbeck, T. F. Heatherton ; In J. Bybee (ed.) // Guilt and children. – San Diego, CA : Academic Press, 1998. – P. 215-231.* 4. *Hoffman M. L. Affective and cognitive processes in moral internalization : An information processing approach / M. L. Hoffman ; In E. T. Higgins, D. Ruble & W. Hartup (Eds.) // Social Cognition and Social Development : A Socio-Cultural Perspective. – New York : Cambridge University Press, 1983. – P. 236-274.*

5. *Baumeister R. F.* Subjective and experiential correlates of guilt in daily life / R. F. Baumeister, H. T. Reis, P. A. Delespaul // *Personality and Social Psychology Bulletin.* – 1995. – N. 21. – P. 1256-1268; *Baumeister R. F.* Personal narratives about guilt : Role in action control and interpersonal relationships / R. F. Baumeister, A. M. Stillwell, T. F. Heatherton // *Basic and Applied Social Psychology.* – 1995. – N. 17 (1 & 2). – P. 173-198. 6. *Tangney J. P., Wagner P.* Proneness to shame, proneness to guilt, and psychopathology / J. P. Tangney, P. Wagner, R. Gramzow // *Journal of abnormal psychology.* – 1992. – N. 101(3). – P. 469-478; *Bybee J.* The Emergence of Gender Differences in Guilt during Adolescence / J. Bybee; In J. Bybee (ed.) // *Guilt and children.* – San Diego, CA : Academic Press, 1998. – P. 113-125. 7. *Первин Л.* Психология личности : Теория и исследования / Л. Первин, О. Джон ; пер. с англ. М. С. Жамкочьян. – М. : Аспект Пресс, 2001. – С. 502, 527, 565. 8. Там само. – С. 78. 9. *Иванов И. С.* Институт вины в налоговом праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 – административное право, финансовое право, информационное право / Иванов И. С. ; Российская правовая академия. – М., 2006. – С. 24-25. 10. *Первин Л., Джон О.* Цит. работа. – С. 502.

Savchuk Serhiy. Cognitive theory of guilt

Having rehabilitated the concept of mind as an object of scientific study, cognitive-oriented psychologists (R. Baumeister, L. Pervin, M. Seligman, M. Hoffman etc.) tried to simulate all the mental processes which take place inside the man. All that they reasonably managed to simulate in accordance with the information processing and where you can see the logic and rationality – is called cognitive processes. The latter refers to memory, attention, thought, perception, understanding, language, decision-making, actions etc., which depends on the level they emphasize cognitive activity. In contrast to its existential descriptions, the guilt is understood only as subjective reality and as a way of interpreting events. We should keep in mind that in psycho-analysis the guilt is a maladaptive emotion, whereas in the cognitive psychology the role of feeling guilty is positive. Guilt helps a man to adapt in the society. It motivates prosocial behavior. It makes the subject compensate for damage, comfort the victim, explain the reasons of their actions. And according to cognitive-oriented psychologists' points of view, the source of the development of sense of guilt is different than psychoanalysts and existentialists believe.

The emergence of feeling of guilt is explained by means of such concepts as "attribution", "casual attribution", "attributive style", "locus of control". It is formed through awareness, the mechanism of which, according to M. Hoffman, transforms empathic experience "I am the cause of other person's suffering" into the feeling of guilt. The intense, unpleasant emotional experience of lack of respect for himself, that appears in the result of empathy to the subject, caught in a stressful situation, combined with the understanding that the cause of this stressful situation is the same person who empathizes, is defined as feeling of guilt. At first this feeling is formed when the child has committed the acts. Then, as the result of the activities of the subject, this feeling of guilt appears when the child only imagines that he violates some rule; anticipation of guilt triggers the emergence of feeling of responsibility for the commitment of suffering to the other person, particularly in the case of unpremeditated commitment of acts.

From this perspective, it is clear that conditions for experiencing guilt is an internal locus of causality, the combination of which with the characteristics of other two

parameters of casual attribution determines types of these feelings – adaptive or maladaptive. Internal, stable and global attributions, as judgment of their character, and thus having unguided nature, cause painful experiences, helpless reaction to failure. Internal specific and unstable attributions correspond behavioral self-blame, and are desirable adaptive way of experiencing guilt. They are combined with mobilization of efforts and desire to control the situation, despite the possible failure.

Guilt, according to cognitive psychologists' points of view, involves the internal dialogue of a man with his "I", due to cognitive dissonance between the negative side of the selected alternative and positive side of the rejected alternative, and between the knowledge of a man about his ideal (good) behavior and knowledge of his real (actual) behavior. A man interprets one of his "I" as indecent and, at the same time, something that threatens him. At this point, he appears to be at crossroads: whether to return to the old system of constructs "guilty – innocent" (as the derivative of the construct "good – bad"), which he came out of, or to create a new system of evaluation and interpretation of reality taking into the consideration the changes that have taken place in him. Herewith it is not the event that provokes the feeling of guilt but understanding of going out beyond the existing system of constructs, and the predicting of major changes in the system. The subjective necessity compels a man to take the step for escaping from his well-formed system of constructs. Other cognitions, that are basic for guilt, are: the interpretation of behavior with internal locus of causality; the identification of inconsistencies of ideal "I" and real "I", standards and actual behavior.

Key words: guilt, casual attribution, cognitive processes, model of trained helplessness, forms of feeling of guilt.

УДК 340.13

О. А. ТОМЄЄВ

СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ ПРОКУРОРА ЯК ТЕОРЕТИЧНА ТА ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Вдійснено спробу діагностувати коло теоретичних і практичних організаційно-правових проблем, пов'язаних із спеціальною підготовкою кандидатів на посаду прокурора в Україні. Серед них окреслено наступні: відсутність національного досвіду спеціальної підготовки кандидатів на посаду прокурора; організація навчального процесу майбутніх прокурорів; формування навчальних програм спеціальної підготовки. Акцентовано увагу на необхідності підвищення кадрового потенціалу та професійної компетентності прокурорів. Визначено конкретні заходи організаційно-правового спрямування, які сприятимуть ефективному впровадженню інституту спеціальної підготовки кандидатів на посаду прокурора в Україні. Запропоновано активне вивчення та імплементацію передового міжнародного досвіду у цій сфері.

© ТОМЄЄВ Олександр Анатолійович – начальник відділу міжвузівських та міжнародних зв'язків Національної академії прокуратури України